

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7. 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/9>

ЕВОЛЮЦІЯ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРАВА НА ЖИТТЯ

THE EVOLUTION OF THE FOURTH GENERATION OF HUMAN RIGHTS IN THE FIELD OF THE RIGHT TO LIFE

**Байрачна Л.К., к.філософ.н.,
доцент кафедри конституційного права**

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Тільна К.С., студентка III курсу факультету адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено дослідженню еволюції четвертого покоління прав людини у сфері права на життя. Завдяки появі можливостей, зумовлених науково-технічним прогресом, з'являються нові права людини, питання законодавчого закріплення яких є нагальним та дискусійним.

Мета статті полягає в детальному дослідженні еволюції прав людини у сфері права на життя, а саме розгляді евтаназії та скасування смертної кари в контексті еволюції права на життя; в аналізі практики Європейського суду з прав людини з приводу предмета дослідження.

Уявлення про поняття «права людини» закономірно змінювалися в процесі історичного розвитку суспільства. Традиційною концепцією прав людини є генераційна, відповідно до якої всі права поділяються на 3 покоління. Наприкінці ХХ ст. було запропоновано виділити права четвертого покоління.

Сьогодні більшість країн відмовились від застосування смертної кари, проте таку загальну тенденцію важко назвати послідовною або поступовою. Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. № 11-рп/99 та від 26.01.2011 р. № 1-рп/2011 поставили крапку в питанні скасування й подальшого визнання смертної кари такою, що не відповідає Конституції України.

Дослідивши судову практику ЄСПЛ, можна дійти висновку, що Суд захищає права осіб, яким може загрозувати смертна кара («Соерінг проти Великобританії», «Бадер та Канбор проти Швеції»).

Складовою частиною права на життя виступає право розпоряджатися своїм життям і, як наслідок, право на смерть (евтаназія), завдяки чому в сучасному світі реалізують право на гідну смерть шляхом учинення умисних дій чи бездіяльності лікарів за наявності письмово оформленого клопотання пацієнта. Проблемним залишається питання легалізації евтаназії в різних країнах. Саме тому виникла практика приїзду до країн, де дозволена евтаназія, щоб покінути із життям. Це було названо суїцидальним чи евтаназійним туризмом. ЄСПЛ зауважує, що право на вибір способу своєї смерті є елементом приватного життя відповідно до ЄКПЛ.

Отже, можна констатувати, що інститут прав людини змінюється під впливом економічних, суспільних, науково-технологічних чинників. Поява нових прав людини є неминучою, а тому є актуальним питання щодо їх закріплення як у законодавствах окремих держав, так і в міжнародному праві загалом.

Ключові слова: четверте покоління прав людини, право на життя, смертна кара, скасування смертної кари, евтаназія, право на смерть, суїцидальний туризм, капсула для самогубства.

The work is aimed at analyzing study on the evolution of the fourth-generation of human rights in the right to life. Allowing farmers that arising from scientific and technical processes are emerged new human rights, questions of legislative consolidation witch are essential and discussion.

The purpose of the article is detailed studying of the evolution of the fourth-generation of human rights in the right to life, namely considering on the euthanasia and the abolition of the death penalty in the context of the evolution the right to life; analysis of the European Court's case law on a subject of study.

Picture of the term "the human rights" has changed in the process of the historical development. The traditional concept of the human rights is the generational, under which all rights are divided into 3 generations. The fourth generation of the human rights were invited to contribute at the end of the XX century.

Today, most countries are renouncing the use of the death penalty, however the general trend of the renouncing the use of the death penalty can hardly to be called as consistent or gradual.

The decisions of the Constitutional Court of Ukraine from 29.12.1999 № 11-рп/99 and 26.01.2011 № 1-рп/2011 put an end to the matter is the abolition and recognition that the death penalty are inconsistent with the Constitution.

Research into the jurisprudence of the ECtHR it possible to make a conclusion that the Court protects the rights of persons who might be exposed to the death penalty ("Soering v. the United Kingdom", "Bader and Canbor v. Sweden").

The integral right to life is a sovereignty over own life and as a result the right to die (euthanasia), through which in today's world are realize the right to a dignified death by deliberate or inadvertent doctor's acts with a written consent of the patient. There remains the thorny question about legalization of euthanasia in different countries. That is why emerged the practice of arriving to countries where an euthanasia is allowed to commit suicide. It was called a suicidal or euthanasiation tourism. European Court of Human Rights says that the right of choice the ways to die is an element of the private life according to the ECHR.

Consequently, it can be stated that institute for human rights is changing by the economic, social, scientific and technological factors. The increase of the new human rights is inevitably so more relevant question of the founding in both national legislation as well as international law in general.

Key words: fourth-generation human right, right to life, death penalty, abolition of the death penalty, euthanasia, right to die, suicidal tourism, suicide capsule.

Постановка проблеми. Розвиток прав людини є постійно триваючим процесом і невід'ємною складовою частиною еволюції людської історії. Чеський і французький юрист Карел Васек заснував теорію поділу прав людини, в основі якої лежить генераційний підхід, тобто

поділ прав людини на три покоління відповідно до їх історичного формування та розвитку. Визнання нових прав відбувалося поступово. Науково-технічний прогрес, який розпочався в середині ХХ століття і триває зараз, зумовив появу таких можливостей, як штучне запліднення, клону-

вання, зміна статі, генна інженерія тощо. Внаслідок цього у людини виникають нові права, яких дотепер не існувало. Їх називають «четвертим поколінням» прав людини.

Право людини на життя є цінністю, яка належить світовій спільноті, і закріплене в низці таких міжнародних актів, як Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, в Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод, що представляють основоположне вираження невід'ємних прав, які мають усі люди.

Право на життя як складник першого покоління є основою інституту прав людини, адже поряд з іншими правами цієї групи право на життя має найвищу цінність та є передумовою всіх інших прав. Водночас проблематика становлення четвертого покоління прав людини, в особливості еволюції права на життя, набуває вагомого значення з огляду на сучасні потреби подальшого розвитку людства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням та науковими розробками четвертого покоління прав людини займалися: О.С. Аврамова, А.Б. Венгеров, Ю.А. Дмитрієв, О.С. Жидкова, Я.В. Лазур, Н.Б. Мушак, В.І. Крусс, М.А. Лаврик, Ф.М. Рудінський, А.П. Семітко, О.Е. Радутний, Г.Б. Романовський, М.В. Савчин, К.О. Самокиш, А.П. Семітко, І.Я. Сенюта, В.Ю. Стеценко, С.Г. Стеценко, М. П. Тиріна, Д. М. Шибаніц та інші. Процес еволюції права на життя четвертого покоління прав людини став предметом дослідження таких науковців, як В.О. Гончаренко, А. Дутко, М. Заболотна, Я. Лазур та ін.

У своїх працях учені ведуть дискусії стосовно того, які права слід відносити до прав четвертого покоління, здійснюють спроби їх класифікації. Відсутність єдиних наукових підходів щодо визнання таких явищ, як скасування смертної кари й евтаназія, до четвертого покоління прав людини, породжує виникнення абсолютно різних думок та позицій, що зумовлює підвищену актуальність, науковий інтерес та цінність дослідження.

Таким чином, **метою статті** є дослідження еволюції четвертого покоління прав людини у сфері права на життя. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі *дослідницькі завдання*: дослідити права четвертого покоління прав людини, а саме евтаназію та скасування смертної кари, в контексті еволюції права на життя; проаналізувати практику Європейського суду з прав людини з приводу предмета дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея природних прав вільної людини, якими вона наділялася від природи, існувала ще за часів розквіту давньогрецької філософської думки. Закономірно, що уявлення про поняття «права людини» змінювалися в процесі історичного розвитку суспільства, розроблялися нові теорії походження та класифікації прав. А прийняття Загальної декларації прав людини започаткувало новий етап детального та глибокого вивчення цього питання. Друга половина ХХ століття була відзначена зростанням теоретичних досліджень у галузі прав людини, одним із результатів яких стала розробка теорії поколінь прав людини [1].

Критерії класифікації прав людини відрізняються різноманіттям. Однією з найбільш поширених концепцій, що отримала визнання в міжнародному та національному праві, є генераційна концепція прав людини, що дозволяє простежити динаміку їх розвитку, а також появу нових та модернізацію вже існуючих державних механізмів їхнього забезпечення. У 1979 році ця класифікація була розроблена чеським і французьким юристом Карелом Васаком, який поділив усі наявні на той час права і свободи людини та громадянина на 3 покоління. Цікаво, що за основу своєї концепції юрист узяв ідеали Французької революції: свободу, рівність та братерство. До першого покоління відносять особисті та політичні права, до дру-

гого – соціальні, економічні та культурні, до третього – колективні права, або права солідарності [2]. Але стрімкий розвиток науки і техніки, який призвів до величезного прориву у сфері медицини, генної інженерії, біомедицини в кінці минулого століття, призвів до формування прав людини нового покоління.

Становлення четвертого покоління прав людини почалося на межі ХХ – ХХІ ст. Ці права, як і права третього покоління, пов'язують із новими загрозами, що виникли в результаті науково-технічного прогресу, з концепцією «виживання» людини, людства та цивілізації в цілому. Цікавою є думка Ф.М. Рудінського, який розглядав наведені права як засоби захисту від експериментів у сфері генетичної спадковості особистості, пов'язані з клонуванням та іншими відкриттями в галузі біології [3]. З огляду на стрімкий розвиток технологій неможливо не погодитись із припущеннями науковців про те, що людство готується до появи п'ятого, а може навіть і шостого покоління прав. Таке бачення відображає динаміку становлення та розвитку прав людини з урахуванням нових соціальних інститутів, нових суспільних відносин та нових наукових технологій.

У 1996 р. А.П. Семітко запропонував виділити права четвертого покоління, до яких необхідно віднести права людини, пов'язані зі здійсненням абортів, евтаназії [4]. На думку О. Аврамової та О. Жидкової, до четвертого покоління прав людини належать: зміна статі, трансплантація органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназія, вільна від дитини сім'я та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами [5].

Право на життя – це невід'ємне право кожного з нас. Сучасний світ визнає життя людини основною та найважливішою цінністю, соціальним благом, що є невіддільним від особистості, правова охорона якого здійснюється міжнародним та національним законодавством. Так, у ст. 3 Загальної декларації прав людини 1948 року констатується, що кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність [6]. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року в статті 2 також зазначає, що право людини на життя «є одним із найбільш фундаментальних положень Конвенції і охороняє одну з основних цінностей демократичного суспільства». До того ж відповідно до цієї статті право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [7]. У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року також закріплюється право на життя. Згідно зі ст. 6 Пакту, право на життя – невід'ємне право кожної людини, яке охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. У країнах, які не скасували смертну кару, смертні вироки можуть виноситись тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв під час учинення злочину і який не суперечить постановам цього Пакту і Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього.

Перша згадка про позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари має місце у Зводі законів вавилонського царя Хаммурапі. У сучасному світі, незважаючи на зростаючі темпи процесів глобалізації та демократизації, деякі країни продовжують практикувати покарання у виді смертної кари. Численні міжнародні договори, спрямовані на забезпечення повноцінного дотримання прав людини, забороняють використовувати цей вид покарання як такий, що принижує честь і гідність людини, знецінює повагу до життя громадянина сучасної держави [8]. Станом на тепер більше половини держав відмовились від застосування смертної кари як інституту покарання, що пригнічує честь та гідність

особи, а також порушує основоположні права людини. Кількість країн, які відмовилися від цієї виняткової міри покарання або ввели мораторій на її застосування, поступово збільшується.

Важливим показником відступу від смертної кари як міри покарання може слугувати прийняття міжнародних угод, відповідно до яких держави зобов'язуються скасувати смертну кару. До таких угод можна віднести: Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права від 15.12.1989 року, направлений на відміну смертної кари [9]; Протокол до Американської конвенції про права людини щодо відміни смертної кари, ухвалений 06.03.1990 року [10], який допускає застереження стосовно збереження смертної кари у воєнний час; Протокол № 6 [11] і Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [12]. Крім угод, Генеральна Асамблея ООН прийняла шосту резолюцію про мораторій на застосування смертної кари [13].

Огляд законодавства зарубіжних країн дозволяє зробити висновок про те, що загальну тенденцію скасування смертної кари важко назвати послідовною або поступовою. Смертну кару в Італії відмінили, відновили та знову відмінили у травні 2009 року. У 1965 році у Великій Британії як експеримент смертні вироки не застосовувалися впродовж п'яти років, а в 1970 році – відмінені остаточно. Ще у 90-х роках ХХ століття від винесення смертних вироків відмовилися Ірландія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словаччина, Швейцарія, Грузія [14]. Тобто ми можемо зробити ґрунтовні висновки, що еволюція права на життя дійшла до того етапу, коли застосування смертної кари суперечить основним засадничим ідеям інституту прав людини загалом. До того ж від найсуворішого покарання країни почали відмовлятися у другій половині минулого століття, тобто в часових межах четвертого покоління прав людини, коли право на життя визнали одним з основоположних прав людини, невідчужуваним і невід'ємним.

Вступаючи до Ради Європи у 1995 році, Україна взяла на себе зобов'язання щодо запровадження мораторію на всі страсти і повне скасування такого виду покарання, як смертна кара впродовж трьох років. Проте остаточне припинення виконання смертних вироків триває з березня 1997 року, а рішенням Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. було визнано, що смертна кара суперечить Конституції України. Так, Суд дійшов висновку, що оскільки в Конституції відсутні будь-які положення щодо можливості застосування смертної кари як винятку з положення частини першої статті 27 Конституції України про невід'ємне право на життя кожної людини, то положення Кримінального кодексу України щодо застосування смертної кари як виду покарання повинні розглядатись як не передбачені Основним Законом обмеження невід'ємного права на життя кожної людини і мають бути визнані неконституційними. Тому положення Кримінального кодексу України 1960 року щодо смертної кари (ст. 24 і положення санкцій статей Особливої частини КК, які передбачали смертну кару як вид покарання) втратили чинність із дня ухвали вищезазначеного рішення [15].

У 2000 році Україна ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, а 1 вересня 2001 р. набрав чинності новий Кримінальний кодекс України, що передбачає довічне ув'язнення за найбільш тяжкі злочини, за які до введення мораторію в 1997 році застосовувалася смертна кара. Відповідно до висновку КСУ, викладеному в рішенні від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011, положення Кримінального кодексу України від 1960 року, якими смертну кару як вид кримінального покарання було замінено довічним позбавленням волі, поширюються на осіб, засуджених до смертної кари, вироків щодо яких не було виконано [16].

Цікавою є і судово-практика Європейського суду з прав людини. Одним з яскравих прикладів, коли Суд став на бік

заявника у справі, що стосувалася лише можливості застосування страсти щодо злочинця, є справа «Сорінг проти Великобританії» від 07.07.1989 року № 14038/88. Загальновідомим є той факт, що смертна кара як найсуворіший вид покарання дотепер широко розповсюджена у США. Суть справи полягала в такому: заявник, громадянин Німеччини, посилався на «синдром камери смертників». У Великобританії його було взято під варту за вбивство батьків своєї дружини. Сорінг припускав, що в разі прибуття в США його буде засуджено до смертної кари. Суд дійшов висновку, що, дійсно, в разі екстрадиції для заявника існував ризик стати жертвою нелюдського або такого, яке принижує гідність, поводження, що порушує ст. 3 Конвенції. До того ж ЄСПЛ прийняв до уваги вік заявника, його психологічний стан, а також особисті обставини, що склалися на час учинення вбивства [17]. Схоже рішення ЄСПЛ виніс і у справі «Бадер і Канбор проти Швеції» від 08.11.2005 року № 13284/04. Чоловік, громадянин Сирії, знаходився у Швеції, а на Батьківщині звинувачувався у співучасті у вбивстві, де за такий злочин передбачена смертна кара. Тому заявник і побоювався, що в разі повернення в Сирію його негайно страшать. ЄСПЛ наголосив на тому, що оскільки смертні вирок виконуються за відсутності громадського контролю і підзвітності, всі обставини стосовно виконання смертного вироку спричинили б заявнику хвилювання та сильний страх. Окрім цього, Суд зауважив, що в даній справі було порушено і право на справедливий суд [18].

Цілком очевидно, що тим підсудним, яким загрожує смертна кара, особливо важливо гарантувати справедливий суд. У випадках, коли прийняті норми, що забезпечують справедливий суд, ігноруються, виникає ризик страсти невинної людини. Незважаючи на прийняті міжнародні норми, мета яких – гарантувати справедливий суд для всіх, кому загрожує смертна кара, тисячі ув'язнених були страчені в результаті об'єктивно несправедливого судочинства. Справи цих підсудних заслуховувались за зачиненими дверима, розглядалися некомпетентними чи неупередженими, незалежними суддями, а інтереси обвинувачених не були належним чином захищені, а й інколи – не захищені зовсім. Судочинство здійснювалося в короткі строки, тому адвокати не встигали підготувати стратегію захисту. Підсудних позбавляли права оскаржувати рішення суду та вирок.

Отже, вимога відміни смертної кари стала здобувати визнання світової спільноти лише порівняно недавно, що здебільшого зумовлено активною діяльністю ООН та Ради Європи. Заборона застосовувати смертну кару є, на наше переконання, виправданою не тільки зі стратегічних міркувань євроінтеграції – повернення такого виду покарання сьогодні є неможливим, урахуовуючи незворотні процеси гуманізації та демократизації.

Складовою частиною права на життя виступає право розпоряджатися своїм життям і, як наслідок, **право на смерть (евтаназія)** [19]. Наразі серед наукових праць, що стосуються четвертого покоління прав людини, відсутній єдиний підхід щодо тлумачення поняття «право на смерть». Вважаємо, що право на смерть належить до особистих прав людини, реалізувати яке вона може шляхом самогубства самостійно, тобто людина вбиває сама себе або ж за сприяння (активного чи пасивного) медичних працівників, які здійснюють так зване «милосердне вбивство».

У сучасному світі право на гідну смерть реалізується в тому числі завдяки евтаназії – умисним діям чи бездіяльності лікарів, які здійснюються ними за наявності письмово оформленого клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням законодавчо встановлених умов, з метою припинення його фізичних, психологічних і моральних страждань [20]. Міжнародно-правовими документами, які регулюють право на життя і порушують

питання евтаназії, є: Загальна декларація прав людини 1948 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (зі змінами), Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 р., Конвенція із захисту прав та гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини: Конвенція з прав людини і біомедицини 1997 р. [21].

Термін «евтаназія» вперше вжито Ф. Беконом у XVII ст. для визначення «легкої» смерті. Незважаючи на активне обговорення та аргументування права кожної людини на гідну смерть, тільки деякі європейські держави врегулювали та дозволили цю процедуру чи окремий її різновид (Бельгія, Голландія, Німеччина (з 2020 року), Португалія, Франція, Швейцарія). Наприкінці 2020 р. Конституційний Суд Австрії виніс рішення, в якому обґрунтовувалася незаконна заборона всіх без виключення видів асистованого самогубства [22]. Крім того, окремі види евтаназії визначені в законодавстві Ізраїлю, Канади в та деяких штатах США (Вашингтон, Вермонт, Каліфорнія, Монтана та Орегон) [23].

Цікавим є досвід Швейцарії, де нещодавно пройшла юридичну експертизу надрукована на 3D-принтері «капсула для самогубства», керувати якою можна, лише знаходячись усередині. Так, користувач цієї «капсули» може натиснути на кнопку, моргнути або зробити жест для того, щоби випустити азот, який спричинить стан гіпоксії і, як наслідок, смерть. У контексті розуміння «права на смерть» такий вид позбавлення свого життя є асистованим, тобто таким, що відбулося завдяки діянню «пацієнта», проте за сприяння лікарів. У 1996 році Філіп Ніткше, австралійський лікар та винахідник «капсули», став першим, хто допоміг своєму пацієнту зробити смертельну ін'єкцію. Хворий самостійно ввів собі розчин, натиснувши кнопку на ноутбучі біля свого лікарняного ліжка [24].

За критерієм залученості медичного персоналу можна виокремити такі види евтаназії: 1) активну евтаназію; 2) пасивну евтаназію; 3) непряму евтаназію. Перша стосується тих, хто виписує рецепт та робить ін'єкцію летальних препаратів; друга – тих, хто припиняє лікування; третя – тих, хто використовує глибоку паліативну седацию. Евтаназія за особистою згодою пацієнта є добровільною; та, яка вчиняється стосовно пацієнта без свідомості, неспроможного чітко висловити свої наміри, – недобровільна, та, що суперечить намірам пацієнта, – примусова. Прихильники відмови або припинення агресивного лікування часто використовують термін «гідність смерті», щоб уникнути слова «евтаназія». Крім того, у випадку «асистованого самогубства» часто вживається термін «самогубство» [25].

До того ж сьогодні Швейцарія залишається єдиною країною у світі, де іноземці мають змогу застосувати евтаназію, а приїзд бажаючих до країни з цією метою називається «суїцидальним туризмом». Відповідно до Australian English dictionary, суїцидальний туризм – це туризм до країни, де евтаназія є законною, для здійснення власної смерті або допомоги в евтаназії [26]. Отже, можна констатувати, що евтаназійний/суїцидальний туризм – це туризм, який передбачає організацію поїздки в ту країну, де дозволена евтаназія. Тобто якщо громадянин певної держави хоче покінчити життям внаслідок невиліковної хвороби або якщо відчуває нестерпні страждання, він планує поїздки в іншу країну, де евтаназія дозволена [27].

Популярним серед заявників до ЄСПЛ, що намагаються вибороти право на евтаназію, є також застосування ст. 8 Конвенції. У справі «Претті проти Сполученого Королівства» Суд уперше дійшов висновку, що право на вибір

способу своєї смерті є елементом приватного життя відповідно до статті 8 [28]. Пізніше у світлі своєї прецедентної практики ЄСПЛ вказав, що право особи вирішувати, яким чином і в який час її життя повинно закінчитися за умови, що вона в змозі вільно висловити своє бажання на цей рахунок і діяти згодом, є одним з аспектів права на повагу до приватного життя за змістом статті 8 Конвенції (Хаас (Haas) проти Швейцарії, п. 51) [29].

У цьому контексті важливим у практиці ЄСПЛ є рішення у справі «Хаас проти Швейцарії». Заявник страждав від тяжкої форми афективного біполярного розладу протягом двадцяти років і намагався придбати пенобарбітал натрію (для скоєння суїциду), проте йому зробити це не вдалось через обмеження даного препарату в обігу. Так, заявник посилався на статтю 8 Конвенції, вважаючи, що вона поклала на державу позитивне зобов'язання щодо створення умов для надійного і безболісного суїциду. ЄСПЛ дійшов висновку, що держава, базуючись на забезпеченні права на повагу до приватного життя, не має гарантувати, що хвора особа може отримати смертельну речовину без рецепту, в порядку відступу від закону, щоб вчинити суїцид безболісно. А тому, прийнявши до уваги попередні аргументи з боку держави заявника та задля попередження негативних наслідків легалізації смертельно небезпечних препаратів, заявнику було відмовлено в задоволенні позову, тобто таким чином не було допущено порушення статті 8 ЄКПЛ [30].

Висновки. Скасування смертної кари стало одним із перших кроків до визнання життя людини як найвищої соціальної цінності, яка має охоронюватися як міжнародно-правовими актами, так і національними. Відтепер застосування страти є такою, що суперечить основоположним ідеям інституту прав людини, зокрема в частині права на життя. Україна в 1999 році визнала смертну кару такою, що суперечить Конституції, наступного року такий вид покарання було скасовано, а з 2001 року кримінальне законодавство взагалі не передбачає застосування смертної кари. Судова практика ЄСПЛ свідчить про те, що у випадку загрози застосування такого виду покарання, як смертна кара, державою, яка звинувачує особу у вчиненні злочину, в разі екстрадиції для неї буде існувати ризик стати жертвою нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, що порушує ст. 3 Європейської конвенції з прав людини.

Складовою частиною права на життя виступає право розпоряджатися своїм життям і, як наслідок, право на смерть. У сучасному світі право на гідну смерть реалізується в тому числі завдяки евтаназії, проте дозволена вона не в усіх країнах. Тому виникла практика приїзду до країн, де легалізована евтаназія, щоб покінчити із життям. Це явище було названо суїцидальним чи евтаназійним туризмом. Практика ЄСПЛ дає підстави зробити висновки, що право на вибір способу своєї смерті є елементом приватного життя відповідно до статті 8 ЄКПЛ.

Таким чином, новітній етап еволюції прав четвертого покоління (зокрема, відміна смертної кари та поява права на евтаназію), пов'язаний із процесом євроінтеграції України, має багато складнощів і викликів, але свідчить про поступове вдосконалення системи реалізації прав людини четвертого покоління.

Можна стверджувати, що інститут прав людини є динамічним і реагує на економічні, суспільні та науково-технологічні зміни. Каталог прав людини не є статичним і неминуче буде розширюватися й надалі як за законодавством окремих держав, так і за міжнародним правом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харченко К.У. Значення концепції «покоління» прав людини. *Молодий учений*. 2020. № 6 (296). С. 149–152. URL: <https://moluch.ru/archive/296/67189/> (дата звернення: 06.12.2021).
2. Мушак Н.Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 298–301.

3. Рудінський Ф.М. Громадянські права людини: загальнотеоретичні питання. *Право на життя*. 2000. № 31. С. 15–18.
4. Корельський В.М. Теория государства и права : учеб. для вузов ; под ред. проф. В.М. Корельского, проф. ВД. Перевалова. Москва : НОРМА–ИНФРА-М, 2000. 616 с.
5. Аврамова О., Жидкова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право України*. 2010. № 2. С. 101–107.
6. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015# (дата звернення: 07.12.2021).
7. Горбунова Л.М. Чинне законодавство України та Європейська конвенція з прав людини. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_948 (дата звернення: 07.12.2021).
8. Рябченко Т.О., Кучмістенко О.В. Смертна кара: питання доцільності скасування чи запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/79> (дата звернення: 07.12.2021).
9. Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятий резолюцією 44/128 Генеральної Асамблеї від 15.12.1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_187 (дата звернення: 07.12.2021).
10. Протокол к Американской Конвенции о правах человека относительно отмены смертной казни : Международный документ от 06.03.1990 г. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/id/14292> (дата звернення: 07.12.2021).
11. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари : Міжнародний документ від 28.04.1983 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802 (дата звернення: 07.12.2021).
12. Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин : Міжнародний документ від 03.05.2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180 (дата звернення: 07.12.2021).
13. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 71/187 від 19.12.2016 року. Мораторій на застосування смертної кари. URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/RES/71/187> (дата звернення: 07.12.2021).
14. Бойцова В.В. Отношение к смертной казни зарубежных государств, России и Совета Европы. *Общественные науки и современность*. 2000. № 1. С. 46–50. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/857/561/1216/005bOJCOWA.pdf> (дата звернення: 10.12.2021).
15. Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. № 11-рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text> (дата звернення: 12.12.2021).
16. Рішення Конституційного суду України від 26.01.2011 р. № 1-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» від 22 лютого 2000 року N 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11#Text> (дата звернення: 10.12.2021).
17. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сорінг проти Сполученого Королівства» від 7 липня 1989 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57619%22%5D%7D> (дата звернення: 10.12.2021).
18. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Бадер та Канбор проти Швеції» від 8 листопада 2005 року. URL: <https://www.refworld.org/cases/ECHR,437dd21dd.html> (дата звернення: 10.12.2021).
19. Трушкіна А.Д. Право на евтаназію: конституційно-правовий аспект. Одеса, 2019. 40 с.
20. Ворона В.А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. 2010. № 5. С. 199–205.
21. Гайдайчук І.В. Право людини на евтаназію: міжнародно-правове закріплення та практика. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6023/Gaidaichuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 11.12.2021).
22. Albert Otti. Austrian top court allows assisted dying. Latest News. December 12, 2020. URL: <https://www.canberratimes.com.au/story/7052335/austrian-top-court-allows-assisted-dying/> (дата звернення: 11.12.2021).
23. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я : монографія / за заг. ред. : д.ю.н., проф. С.Б. Булеци, д.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 444 с.
24. В Швейцарії можуть почати використовувати «капсули для самогубства». URL: https://www.operanewsapp.com/ua/ru/share/detail?news_id=3db7cd2bf57666950bd8254fd24beb93&news_entry_id=145f90d9211212ru_ua&open_type=transcoded&from=opera&request_id=share_request (дата звернення: 22.12.2021).
25. Булеца С.Б. Співвідношення права на смерть і права на гідну смерть. *Медичне право. Науково-практичний журнал*. 2021 р. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36889/1/38-Article%20Text-73-1-10-20210416.pdf> (дата звернення: 12.12.2021).
26. Australian English dictionary. 2014. URL: http://australian_english.enacademic.com/101793/suicide_tourism (дата звернення: 12.12.2021).
27. Тітко Е.В., Дайненко О.В. Евтаназійний/суїцидальний туризм як феномен захисту прав людини в умовах сьогоденн. *Вчені записки*. 2020. URL: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/36> (дата звернення: 12.12.2021).
28. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Пітті проти Сполученого Королівства» від 29 квітня 2002 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_210 (дата звернення: 13.12.2021).
29. Дроздов О., Дроздова О. Посібник за статтю 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Право на повагу до приватного і сімейного життя (переклад з доповненнями). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf (дата звернення: 13.12.2021).
30. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Хаас проти Швейцарії» від 20 січня 2011 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001102940#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102940%22%5D%7D> (дата звернення: 13.12.2021).